

arenaidé
Augusti 2022

Generationsskillnader i fackligt
medlemskap 1956-2019

Erik Vestin och Patrik Vulkan

Generationsskillnader i fackligt medlemskap 1956-2019

Arena idé

Stockholm, augusti 2022

©Arena idé och författarna

Redaktör: German Bender

Omslagsfoto: Sam Balye, Unsplash

Rapporten kan laddas ner från www.arenaide.se/rapporter

Erik Vestin
(författare)

Fil.dr. i statskunskap,
oberoende forskare.

Patrik Vulkan
(författare)

Lektor i sociologi
vid institutionen för
sociologi och
arbetsvetenskap,
Göteborgs
universitet.

German Bender
(redaktör)

Utredningschef på
Arena Idé och
doktorand vid
Handelshögskolan
i Stockholm.

INNEHÅLL

INNEHÅLL.....	3
SAMMANFATTNING.....	4
INLEDNING.....	6
TIDIGARE FORSKNING	9
INSTITUTIONELLA OCH STRUKTURELLA VILLKOR	13
DATA OCH VARIABLER	15
JÄMFÖRELSE MED ANDRA UNDERSÖKNINGAR	19
RESULTAT	22
Livscykelkurvor för fackligt medlemskap	22
Generationsskillnader	23
Generationsskillnader och individualisering	25
SLUTSATSER.....	34
Policyrekommendationer.....	36
REFERENSLISTA.....	38

SAMMANFATTNING

I denna rapport redovisas resultat från en av de största studierna någonsin av fackligt medlemskap, med data från 1956 fram till i dag. Få andra studier, om någon, har kunnat få fram enkätdata som sträcker sig över så lång tid. Källorna för studien är valundersökningarna från Göteborgs universitet som har genomförts på nationell nivå sedan 1956, och SOM-undersökningarna som har genomförts årligen sedan 1986. I samtliga dessa undersökningar har man frågat respondenterna om de är medlemmar i facket.

I rapporten undersöker vi nedgången i fackligt medlemskap i ett generations- och livscykelperspektiv, och redovisar följande resultat.

1. Generationerna under efterkrigstiden har haft ett liknande mönster i sitt fackliga medlemskap över livscykeln, där varje generation ökar i organiseringsgrad fram till den tidiga trettioårsåldern. Därefter når organisationsgraden en platå, och är i stort sett stabil fram tills det börjar bli dags för pension. Liknande mönster har kunnat observeras i Finland. Vi för också en diskussion om förhållandet till avvikande resultat i anglosaxiska länder.

2. Det finns tydliga skillnader mellan generationer när det gäller på vilken nivå deras medlemskap börjar plana ut. De mest välorganiserade generationerna i svensk historia var de som föddes mellan 1930 och 1970. Deras platå låg på uppemot 75–80 procents anslutningsgrad. I generationerna födda direkt efter 1970 är denna nivå snarare på 65–70 procent. Det är i viss mån en öppen fråga om den fortsätter att sjunka ännu mer i de allra senaste generationerna, eller har stabiliserats på denna nivå.

3. Den sjunkande fackliga organisationsgraden är en av många trender som brukar förklaras med värderingsförändringar i många västerländska demokratier under de senaste decennierna, vilka brukar beskrivas med samlingsbegreppet "individualisering". Vi visar dock att denna värderingsförändring inte överlappar med nedgången i facklig organisering. Dessa värderingar har även på en mer generell nivå bara mycket svaga statistiska samband med fackligt medlemskap. Därtill har inte den yngre generationen mindre förtroende för facket, utan snarare större förtroende.

Vi avslutar rapporten med att mer resonera kring de bakomliggande förklaringarna till nedgången, samt dra vissa

slutsatser om de praktiska implikationerna av dessa resultat för fackföreningsrörelsens strategiska arbete. I korthet:

- Resultaten om att individualistiska värderingar inte verkar hänga ihop med den minskande anslutningen, pekar mot att fackförbunden inte har något större problem med sin image hos de yngre generationerna.
- Resultaten om att anslutningsgraden avstannar i den tidiga trettioårsåldern bör utforskas närmare, för att bättre förstå orsakerna, men kan redan nu vara en omständighet att beakta. Fackförbund i olika branscher behöver sannolikt hitta olika sätt att förhålla sig till det faktum att det tar allt längre tid för allt fler att etablera sig på arbetsmarknaden i en tillsvidareanställning, om man ska lyckas med att få upp den fackliga platån bland löntagare på svensk arbetsmarknad till tidigare nivåer. Ett antal idéer om detta diskuteras i rapportens inledning.

INLEDNING

En hög facklig organisationsgrad är en viktig del av den nordiska arbetsmarknadsmodellen. Välorganiserade arbetstagare (och arbetsgivare) anses vara en förutsättning för att kunna kombinera liberala och flexibla arbetsmarknadslagar och ekonomisk tillväxt med garantier för att välståndet kommer att fördelas brett i samhället.

Även om många forskare har rapporterat om en negativ utveckling angående det sistnämnda målet i de nordiska länderna, liksom i större delen av västvärlden, är den nordiska modellen långt ifrån avvecklad. Fortfarande är organisationsgraden jämförelsevis hög både i Sverige och i Norden i stort (Jensen 2017, Kjellberg 2019a). För att kunna bedöma den nordiska modellens livskraft på lång sikt är det därför relevant att analysera vilka framtidsutsikter de svenska fackföreningarna har.

Organisationsgraden i de nordiska länderna brukar normalt förklaras med hjälp av strukturella, institutionella eller mikroorienterade faktorer, eller en kombination av dessa (Jensen 2017, Palm 2017). Det råder i princip konsensus om att vissa faktorer bidrar till att höja den fackliga organisationsgraden, till exempel centraliserade fackliga organisationer, representation på arbetsplatsen och arbetslöshetskassor enligt Gentsystemet.¹ Andra faktorer, till exempel krympande offentlig sektor, mindre företag och fler atypiska anställningar, har däremot en negativ effekt på den fackliga organisationsgraden (Schnabel 2013, Palm 2017).

Kjellberg (2020) diskuterar den senaste tidens nedgång i fackföreningsmedlemskap i Sverige ur ett organisatoriskt perspektiv kombinerat med strukturella och institutionella förändringar på den svenska arbetsmarknaden – och betonar den strukturella omvandlingen av ekonomin, migration och avskaffad avdragsrätt för fackliga medlemsavgifter.

Vi vill analysera den svenska utvecklingen ur ett *generationsperspektiv*. Målet är att bedöma den långsiktiga utvecklingen för fackligt medlemskap och belysa eventuella tecken på att systemet är på väg att urholkas ur ett individuellt perspektiv.

Internationell forskning om fackföreningsmedlemskap har

¹ Rasmussen och Pontusson (2018) menar dock att statliga subventioner och generösa förmåner genom Gentsystemet, snarare än systemet i sig, förbättrar den fackliga organisationsgraden.

diskuterat generationseffekter utifrån två teoretiska modeller. Den första bygger på föreställningen om en ökad individualisering i samhället (Inglehart 1997, Beck 1994). Enligt den modellen beror flera stora samhällstrender, bland annat fackföreningarnas sjunkande medlemsantal, på mer individualistiska värderingar i de yngre generationerna. Dessa har sökt sig bort från mer kollektivistiska tänkesätt som anses ha gynnat fackföreningarna under den tidiga efterkrigstiden. Men sambandet mellan förändrade värderingar och medlemskap i fackföreningar har hittills bara undersökts i mycket liten utsträckning på individnivå (Schnabel 2013, s. 263–264).

Den andra modellen bygger på en mer allmän uppfattning om att fackföreningsmedlemskap är en vana som man måste förvärva i tidig ålder eller tidigt i karriären, annars kommer man aldrig att gå med (Ebbinghaus et al. 2011, Visser 2019, Budd 2010). Men modellen har sällan testats på ett sådant sätt att ålders- och generationseffekter² kan särskiljas. Det saknas dessutom en specifikt svensk studie och det finns få longitudinella studier som kan visa att teorin stämmer.

Vår studie vill bidra till diskussionen om generationseffekternas betydelse för fackligt medlemskap på fyra olika sätt:

- 1) För det första bidrar vi med Sverige som en fallstudie, med omfattande data som sträcker sig över 64 år. Det är den längsta tidsperioden någonsin i en studie av fackligt medlemskap där man använder data på individnivå. Därmed kan vi empiriskt bedöma hur fackligt medlemskap utvecklas med ålder genom att följa flera generationer under en mycket stor del av deras arbetsliv, snarare än att samköra kortare tidsspann från flera generationer genom statistiska kontroller. Vi kontrollerar också våra nya källors giltighet genom att jämföra dem med tidigare källor (Kjellberg 2019b).
- 2) För det andra kan vi konstatera att senare svenska generationer faktiskt är mindre benägna att gå med i facket. Skillnaderna mellan generationer födda före och

² Ålderseffekter syftar på förändringar som sker i alla generationer i takt med att de blir äldre. En generationseffekt är en förändring som kännetecknar en hel grupp som är född vid en viss tidpunkt, men som inte är direkt kopplad till deras ålder, utan är specifik för den generationen. Den senare typen av effekter brukar uppstå framför allt när gruppen är relativt ung.

efter 1970 är särskilt slående.

- 3) För det tredje visar vår analys att för varje generation sedan åtminstone 1950-talet ökar fackföreningsmedlemskapet i 20-årsåldern, når en plåtå i början av 30-årsåldern och börjar långsamt gå ner i 60-årsåldern.
- 4) För det fjärde tar vi upp teorin om ökad individualisering och sambandet med minskat fackföreningsmedlemskap. Även om vi inte gör någon fullständig analys av orsakerna till generationsskillnaderna kan vi visa att de inte beror på förändringar mot mer individualistiska värderingar i senare generationer och inte heller på en mer negativ syn på fackföreningar i sig.

Vi gör också ett metodologiskt forskningsbidrag då våra analyser lett oss till slutsatsen att sambandet mellan fackföreningsmedlemskap och en generations livscykel bäst modelleras med hjälp av en negativ invers transformation, snarare än den kvadratiske transformation som tidigare diskuterats inom forskningen.

I vår slutdiskussion beskriver vi kortfattat var vi anser att man bör leta efter de rätta förklaringarna. Vi avslutar med ett resonemang om utsikterna för den nordiska modellen i Sverige i ljuset av dessa resultat, rekommendationer till de fackliga organisationerna och förslag på vad vidare forskning om fackligt medlemskap bör fokusera på.

TIDIGARE FORSKNING

Forskning om generationseffekter på fackligt medlemskap har ofta brister på grund av de korta tidsperioder som studeras. Resultaten kan dessutom vara tveksamma eftersom ålders- och generationseffekter inte kan särskiljas.

Internationella studier har emellertid gett vissa indikationer på hur generationseffekter påverkar organisationsgraden, särskilt när man tittar på fackföreningsmedlemskap i olika åldrar/generationer.

I en central studie fastslår Blanchflower (2007) att sannolikheten för att vara fackligt ansluten följer en omvänd U-kurva med avseende på ålder i 34 av de 38 undersökta länderna, Danmark, Finland, Norge och Sverige inräknade. Andelen fackföreningsmedlemmar i Sverige är som högst i åldrarna 45 och 47 år, baserat på uppgifter från 2000/2002 och 2002/2004. Generationseffekter har bara undersökts i Storbritannien och USA, där man hittat vissa skillnader, men inte i sådan utsträckning att den omvända U-formen för ålder försvinner. I en tvärsnittsanalys på flera nivåer för EU-länderna, gjord av Ebbinghaus et al. (2011) med hjälp av uppgifter från European Social Survey (ESS) för 2002/2003, återfinns också ett konkavt samband mellan fackföreningsmedlemskap och ålder, där sannolikheten för att en person går med i facket ökar fram till 54 års ålder, varefter den sjunker.

Schnabel och Wagner (2007) testade den inverterade U-formen för ålder med hjälp av en tvärsnittsanalys av ESS-uppgifter för 2002/2003. De hittade ett statistiskt signifikant stöd för kurvan i Danmark, Finland, Polen och Sverige, men inte i något av de övriga 14 undersökta EU-länderna. I studien kontrollerades även för personliga egenskaper och arbetsplatsegenskaper, attityder och sociala faktorer. Författarna har inte närmare undersökt orsakerna till resultatet, delvis på grund av begränsade data, men spekulerar i att det kan bero på olika behov av fackligt medlemskap för yngre och äldre arbetstagare, "snyltande" eller "free-rider"-beteende samt strukturella effekter och generationseffekter.

Schnabel och Wagner (2008, 2012) finner dock litet stöd för Blanchflowers omvända U-form när de testar den med ett längre longitudinellt dataset med västtyska uppgifter för perioden 1980–2006. I sin generationsanalys finner

författarna att förändringar inom generationerna och generationsväxlingar har nästan lika stor betydelse för att förklara minskningen av andelen fackanslutna (Schnabel och Wagner 2008), och de ifrågasätter Blanchflowers metodologiska tillvägagångssätt (Schnabel och Wagner 2012). När det gäller orsakerna bakom generationseffekterna föreslår Schnabel och Wagner (2008) förändringar i utbildningsnivå, stigande arbetslöshet, fler anställda i tjänstemannayrken och inom servicesektorn, fler atypiska anställningar och ökad individualisering som möjliga förklaringar. Men de har i slutändan få empiriska belägg för att fastslå några faktiska orsaker.

Böckerman och Uusitalo (2006), som använder uppgifter om finska arbetstagare från 1991–2000, kommer fram till att andelen fackligt anslutna ökar snabbt upp till 30 års ålder och sedan förblir relativt konstant fram till åren innan pension. Deras resultat talar alltså mot den U-formade kurvan.³ En minskning av den fackliga organisationsgraden under 1990-talet kan främst tillskrivas en minskning av andelen fackligt anslutna i generationerna som föddes efter början av 1960-talet. Sannolikheten för att de ska vara fackligt anslutna är 20 % lägre jämfört med generationerna födda omedelbart efter andra världskriget, även om ålders-, tids- och generationseffekter inte helt kan särskiljas (Böckerman & Uusitalo 2006).

Visser (2019) studerar den fackliga organisationsgraden bland arbetstagare i industriländerna i åldrarna 16–24 år och 55–64 år med hjälp av data från 2014 och konstaterar att den fackliga organisationsgraden hos äldre arbetstagare är 4,3 gånger högre än hos yngre arbetstagare. Både Visser (2019) och Schnabel (2013) understryker de utmaningar som fackföreningarna står inför med hänsyn till generationseffekterna. Senare generationer är både mindre folkrika och har lägre facklig organisationsgrad jämfört med tidigare generationer. Det leder till färre medlemmar och krympande fackliga organisationer.

En annan observation, som hör samman med den minskade fackliga organisationsgraden, är att det verkar

³ En topp i den fackliga organisationsgraden i Finland rapporteras runt 55 års ålder, troligen som ett resultat av att fackföreningsmedlemskap är en fördel i systemet för frivillig förtidspension som man kan ansöka om vid denna ålder (Böckerman & Uusitalo 2006). Liknande system finns inte i Sverige.

finnas en ålder efter vilken människor sällan går med i fackföreningar. Visser (2019) finner att arbetstagare som inte har gått med i facket före 30–35 års ålder sannolikt inte kommer att göra det senare heller. Det tyder på att det kan finnas en växande andel arbetstagare som aldrig kommer att gå med i en fackförening.

Budd (2010) har följt en grupp amerikaner från 1979, då de var 15–16 år gamla, fram till 2004 och konstaterar att bland dem som gick med i en fackförening och stannade kvar i den hade över 70 % gått med när de var 25 år och 96 % när de var 40 år.

När Visser (2002) analyserade uppgifter om nederländska arbetstagare från början av 1990-talet såg han att de ofta gick med i facket när de var unga, vanligtvis när de hade fått sitt första fasta jobb och börjat bilda familj. Arbetstagare går antingen med i en fackförening under sina första år på arbetsmarknaden, eller också går de inte med alls. På samma sätt är det ytterst osannolikt att arbetstagare som varit på samma arbetsplats i fem år utan att gå med i en fackförening någonsin kommer att göra det. Arbetstagare med en mindre stabil närvaro på arbetsmarknaden är mindre benägna att gå med i facket (Visser 2002).⁴

Ebbinghaus et al. (2011) betonar också livscykeldimensionen. En praktikant eller trainee som erbjuds en fast anställning har störst sannolikhet att gå med i en fackförening, särskilt om arbetsplatsen har facklig representation. Däremot är det svårare för facket att rekrytera bland äldre arbetstagare, och benägenheten att lämna facket ökar mot slutet av arbetslivet. Skillnader i synen på fackföreningar mellan olika generationer brukar också nämnas som en förklaring till att yngre generationer inte ansluter sig. Även utbredd ungdomsarbetslöshet, atypiska anställningar och låg utbildning anses bidra till att unga människor inte engagerar sig långsiktigt i fackföreningar. Äldre arbetstagare, däremot, är mer intresserade av att stanna kvar på sitt nuvarande jobb eller hos samma arbetsgivare. Det är också möjligt att fackföreningar är

⁴ Vissers argument är att flexibla arbetstagare har färre regelbundna kontakter med arbetskamrater och att de huvudsakligen är anställda inom sektorer där det finns få fackligt anställda, till exempel detaljhandel, städning och hotell- och restaurangbranschen. Det är därför mindre troligt att de möter fackliga ombud eller ser fördelarna med facklig anslutning, och de riskerar inte att förlora något större anseende på att inte gå med i facket (Visser 2002).

mindre intresserade av de yngre generationerna eftersom de utgör en jämförelsevis mindre grupp, och yngre arbetstagare kan känna sig främmande i fackföreningar som främst tillvaratar äldre arbetstagares intressen (Ebbinghaus et al. 2011).

Trots att hypotesen om en alltmer individualistisk inställning bland yngre arbetstagare som förklaring till fackföreningarnas nedgång har framförts av inflytelserika forskare som Inglehart (1997) och Beck (1994), har den bara granskats i begränsad omfattning. Gomez et al. (2002) fann att yngre arbetstagare i Kanada är mer positiva än äldre arbetstagare till att gå med i facket. Bryson et al. (2005) har konstaterat att en stor del av skillnaden i facklig organisationsgrad mellan unga och äldre arbetstagare i Kanada, Storbritannien och USA snarare berodde på en brist på arbeten som var fackligt organiserade än en bristande vilja att gå med i facket.

Det mest ambitiösa testet av individualiseringshypotesen har gjorts av Kirmanoğlu och Başlevent (2012) med hjälp av ESS-data från 2008. De kom fram till att sambandet mellan fackligt medlemskap och aspekter som sektor, yrke, storlek på företaget, ålder eller inkomst fortfarande kvarstår, även när man kontrollerar för personliga värderingar. Men de såg ändå ett statistiskt signifikant samband mellan fackföreningsmedlemskap och grundläggande personliga värderingar. Värderingar som uttrycker ökad individualism har ett negativt samband med fackföreningsmedlemskap, medan mer kollektiva värderingar har ett positivt samband. När man tittade på Gent-länderna (dvs. Belgien, Danmark, Finland och Sverige) var det färre värderingar som hade ett statistiskt signifikant samband. Forskarna noterade att personliga värderingar spelar mindre roll i länder där fackligt medlemskap är utbrett och vanligt. Deras resultat pekar trots allt mot att förändrade personliga värderingar kan vara en viktig faktor bakom fackföreningarnas medlemsminskning och att den växande individualismen kan bli en utmaning för fackföreningarna. Men deras analys bygger på ett enda tvärsnitt och tar inte upp interaktionerna mellan variablerna ålder och personliga värderingar. Det är därför motiverat med ytterligare forskning för att se om individualistiska värderingar ökar *över tid* bland unga och om utvecklingen korrelerar negativt med den fackliga organisationsgraden.

INSTITUTIONELLA OCH STRUKTURELLA VILLKOR

Som tidigare forskning har beskrivit (Høgedahl & Kongshøj 2017; Jensen 2017; Palm 2017; Schnabel 2013) kan facklig organisering och facklig organisationsgrad vanligen förklaras med antingen strukturella, institutionella eller mikroorienterade faktorer, eller en kombination av dessa. Även om vi inte kommer att fördjupa oss i interaktionerna mellan individualistiska attityder å ena sidan och institutionella och strukturella faktorer å andra sidan (med tanke på den långa tidsperioden för vårt dataset) vill vi ändå kort ta upp de viktigaste institutionella och strukturella faktorerna som rör facklig organisering i Sverige för att sätta in utvecklingen i ett sammanhang.

Den allmänna trend som visas i figur 1 visar hur andelen fackanslutna ökade i Sverige från 1960-talet till 1980-talet, med en topp under 1990-talet och en tydlig nedgång under 2000-talet.

Perioden för fackföreningarnas tillväxt sammanfaller med flera andra samhällstrender som gynnar facklig organisering – en mestadels kraftigt växande arbetsmarknad som utmärks av stora industriföretag, en växande offentlig sektor, strukturella och institutionella reformer som underlättar för kvinnor att komma ut i arbetslivet, fler kvinnor i både arbetar- och tjänstemannayrken som går med i facket, centraliserade fackförbund och centraliserade förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter, ett Gentsystem för arbetslöshetsförsäkring och omfattande facklig representation på arbetsplatserna.

Den ekonomiska krisen på 1990-talet ledde till en krympande offentlig sektor och fler atypiska anställningar. Dessutom expanderade den servicesektor som traditionellt sett inte är fackligt organiserad i samma utsträckning som industrin. Under 1990-talet ökade intresset för att ansluta sig till en arbetslöshetskassa utan att gå med i en fackförening, även om det fram till 2007 fortfarande var ganska ovanligt att inte ansluta sig till båda (Kjellberg 2020).

Nedgången 2007 är värd att uppmärksamma på grund av de institutionella förändringarna som rörde

arbetslöshetskassorna, särskilt de kraftigt höjda och differentierade a-kasseavgifterna och avskaffandet av skatteavdrag för både a-kasseavgifter och fackföreningsmedlemskap. Det innebar i praktiken en dramatisk höjning av medlemsavgifterna för många, med sjunkande medlemsantal i både fackföreningar och arbetslöshetskassor som följd, särskilt bland unga (Høgedahl & Kongshøj 2017, Kjellberg 2020). Även om vår studie främst fokuserar på individualiseringens betydelse för fackföreningsmedlemskap återkommer vi till dessa andra aspekter i våra avslutande kommentarer.

DATA OCH VARIABLER

För vår empiriska analys använder vi två datakällor: de svenska nationella valundersökningarna (SNES), som har genomförts med ett slumpmässigt urval av väljare över hela landet i åldern 18–80 år i alla nationella val sedan 1956, och SOM-undersökningen, som har genomförts årligen i Sverige sedan 1986, och som använder ett slumpmässigt urval av hela den svenska befolkningen i åldern 16–85 år (under de första åren var åldersspannet 16–75 år). Precis som för alla undersökningar av den här typen har svarsfrekvensen för dessa två undersökningar sjunkit genom åren, men den är hög jämfört med andra samtida undersökningar av samma typ. SNES-undersökningen 2014 hade en svarsfrekvens på 56 %, inklusive förkortade intervjuer (Oleskog Tryggvason och Hedberg 2015). SOM-undersökningen 2019 hade en nettosvarsfrekvens på 50 % (Falk 2019). Den senaste SNES-undersökningen från 2018 har inte tagits med eftersom den ännu inte är tillgänglig för allmänheten.

Den sjunkande svarsfrekvensen kan väcka farhågor om hur representativa data är för målpopulationen. De som genomför SNES-undersökningen har hittills inte publicerat någon systematisk analys av de uteblivna svaren. SOM-institutet har däremot publicerat en omfattande rapport som visar på en ökande underrepresentation av unga under senare år (Markstedt 2014). Även om samma rapport visar att skevheten i svarsfrekvens för olika utbildningsnivåer är liten eller obefintlig, uppger medarbetare vid SOM-institutet (i personlig kommunikation) att vissa problem skymms av den högre svarsfrekvensen bland äldre personer. Eftersom de äldre generationerna omfattar fler personer som inte har gymnasieutbildning finns det troligen en underrepresentation av yngre som saknar gymnasieutbildning. Ålder och generationstillhörighet står i centrum för vår studie, och utbildning är en vanlig indikator på hur stark en persons ställning på arbetsmarknaden är. Eftersom vi anser att dessa aspekter är särskilt viktiga för vår studie, har vi tagit fram en viktningsvariabel som kombinerar ålder och utbildningsnivå, för att lindra problemen.

Vi använder befolkningsdata från Statistiska centralbyrån (SCB) från 1985–2019 för att skapa totalt 21 viktningsgrupper med tre utbildningsnivåer (grundskola, gymnasium och högre utbildning) och sju ålderskategorier

(16–19, 20–24, 25–29, 30–39, 40–49, 50–59 och 60–65 år). Vi använder dessa viktningsvariabler i vår analys av SOM-data och för de relevanta åren för SNES-data. Figur 1 visar tidsserien för andelen fackföreningsmedlemmar i befolkningen, med både viktade och oviktade data.

I SNES-analysen används följande variabler:

- *Fackföreningsmedlemskap*: Här använder vi en dikotom variabel som skiljer mellan medlemmar och icke-medlemmar.
- *Generation/födelseår*: Vi använder en fråga om födelseår som grund för våra generations- och åldersvariabler.
- *Aktivitet på arbetsmarknaden*: Vi använder en dikotom variabel som skiljer mellan dem som anser sig vara aktiva på arbetsmarknaden (inklusive arbetslösa) och dem som inte anser sig vara aktiva.

I SOM-analysen används följande variabler:

- *Fackföreningsmedlemskap, generation/födelseår* samt *aktivitet på arbetsmarknaden* motsvaras av samma variabler som i SNES-undersökningarna.
- *Individualism*: I den sista delen av vår analys använder vi oss av flera attitydvariabler för att pröva individualiseringshypotesen. I vår operationalisering följer vi Kirmanoğlu och Başlevent (2012) och Kilburn (2009) och mäter individualisering genom att undersöka personliga värderingar med hjälp av olika värde typer som delas in i fyra huvudgrupper (dimensioner) längs två värdeskalor: förändringsbenägenhet–konservatism samt självhävdelse–självöverskridande. På skalan förändringsbenägenhet–konservatism ställs önskan om personlig förändring mot önskan om att bevara det befintliga samhället. På skalan självöverskridande–självhävdelse ställs önskan om att arbeta för samhällets och det gemensamma bästa mot önskan om att nå högre status och få inflytande över andra. Värde typerna har också visat sig vara relaterade till hur man definierar sig på en politisk vänster–höger-skala (Kirmanoğlu och Başlevent 2012, Kilburn 2009). Förändringsbenägenhet uttrycker där en mer vänsterinriktad individualisering och självhävdelse en mer högerinriktad individualisering. På så sätt kan vi analysera individualisering ur olika synvinklar. SOM-

undersökningarna innehåller ett stort antal frågor av typen: "Hur viktiga anser du att följande saker är?", med en svarsskala från 1 till 5: 1 = Mycket viktigt, 2 = Ganska viktigt, 3 = Varken viktigt eller oviktigt, 4 = Inte särskilt viktigt och 5 = Inte alls viktigt. Observera att vi för våra analyser har vänt på skalan så att högre tal betyder att något är viktigare (dvs. 5 = Mycket viktigt). Tabell 1 ger en översikt över de variabler som används för operationalisering, vilka värdetyper som ingår i varje dimension på de två skalorna och vilka motivationsmål som hör till varje värdegrupp.

- *Förtroende för fackföreningar*: Mäts genom frågan "Hur mycket förtroende har du för hur följande grupper och institutioner utför sitt arbete?". "Fackföreningar" är då ett av flera exempel. Förtroendet mäts på en femgradig skala där 1 = Mycket stort förtroende, 2 = Stort förtroende, 3 = Varken högt eller lågt förtroende, 4 = Lågt förtroende och 5 = Mycket lågt förtroende. Även här har vi vänt på skalan så att högre tal betyder högre förtroende (dvs. 5 = Mycket högt förtroende). Förtroendet för fackföreningar och hur det hör samman med förtroende för andra samhällsinstitutioner är ett intressant ämne i sig. Variabeln har emellertid bara en kompletterande roll i den här undersökningen. Även om frågan inte är ett mått på individualism bör den ändå kunna fungera som en indikator på om minskningen av antalet fackföreningsmedlemmar hör samman med en förändrad syn på fackföreningar.

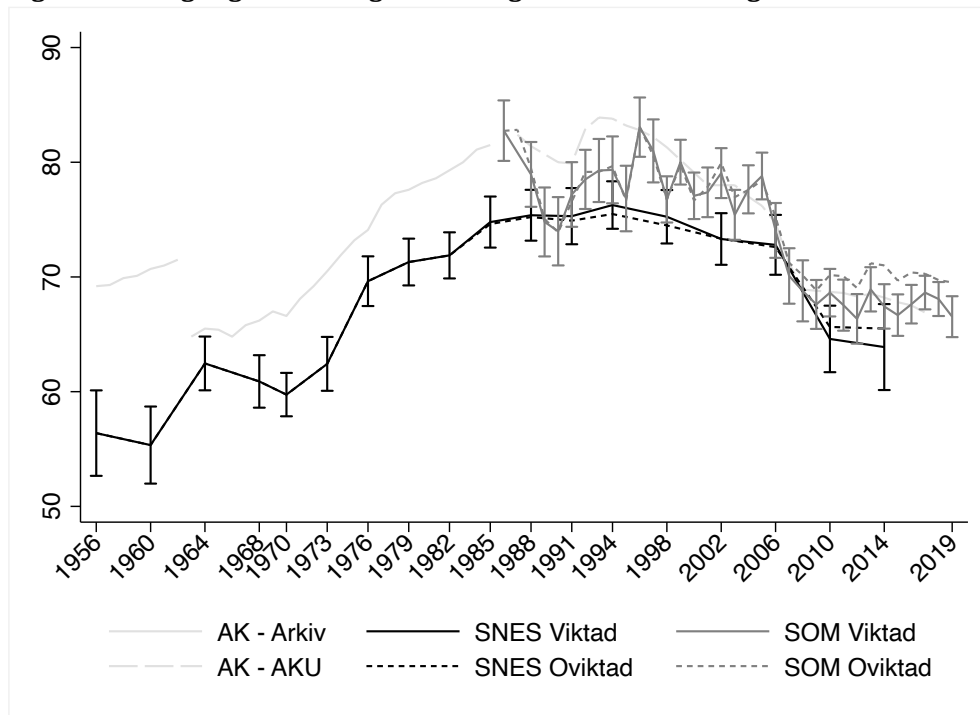
Tabell 1. Värde typer i fyra dimensioner, motivationsmål och variabler för operationalisering

Dimensioner	Värde typer (och tillhörande motivationsmål)	Variabler för operationalisering
Förändringsbenägenhet (F)	Stimulans (spänning, nya förändringar och utmaningar i livet) Självständighet (självständigt tänkande och handlande, att kunna välja, skapa, utforska)	Ett spännande liv, frihet, ett liv fullt av njutning, självaktning
Konservatism (K)	Tradition (respekt, ansvar och plikt, att ta till sig de sedvänjor och tankar som den traditionella kulturen eller religionen ger) Konformitet (att vara återhållsam med handlingar, böjelser och impulser som riskerar att uppröra eller skada andra eller bryter mot sociala förväntningar och normer) Trygghet (säkerhet, harmoni och stabilitet i samhället, i relationer och för egen del)	Visdom, rättvisa, frälsning, inre harmoni, landets säkerhet, en värld i fred
Självöverskridande (SÖ)	Universalism (förståelse, uppskattning, tolerans, att värna om alla människors och naturens välfärd) Välvilighet (att värna om och öka välbefinnandet för människor som man ofta har personlig kontakt med)	Jämlikhet, familjetrygghet, sann vänskap
Självhävdelse (SH)	Makt (socialt anseende och prestige, kontroll eller dominans över människor och resurser) Prestation (personlig framgång genom att visa kompetens i enlighet med sociala normer)	Makt, socialt anseende, rikedom, självförverkligande

JÄMFÖRELSE MED ANDRA UNDERSÖKNINGAR

Innan vi redogör för våra resultat vill vi visa en jämförelse mellan våra källor och tidigare svenska undersökningar om fackföreningsmedlemskap. I Figur 1 visas tidserien för den fackliga organisationsgraden enligt SNES- och SOM-undersökningarna tillsammans med de siffror som anges i Kjellberg (2019b). De senare bygger på arkivforskning för de första åren och på arbetskraftsundersökningen (AKU) som har genomförts av Statistiska centralbyrån under de senaste 34 åren.

Figur 1. Facklig organisationsgrad i Sverige, 1956–2019, enligt olika källor

Anmärkingar: 95% konfidensintervall. Uppgifterna avser de som är aktiva på arbetsmarknaden. AK syftar på data från Kjellberg (2019b, s. 95–98). Brytningen i AK – Arkiv-serien 1962/63 beror på att Statistiska centralbyrån ändrade sitt sätt att beräkna antalet löntagare. AK – AKU- och SOM-serierna är beräknade för respondenter i åldern 16–64 år. SNES-serierna är beräknade för respondenter i åldern 18–64 år. De viktade serierna viktas genom en interaktion mellan variabelerna utbildning och ålder (se metodavsnittet) från 1985 till 2019. Värdena i den viktade SNES-serien är därför inte viktade före 1985.

SOM-undersökningarna följer nästan exakt AKU-siffrorna, särskilt när de förstnämnda viktas. Det finns emellertid ett undantag i början av 1990-talet då SOM-undersökningarna ofta visar en något lägre facklig organisationsgrad. Även om

dessa år präglades av stor ekonomisk turbulens och massarbetslöshet i Sverige är det oklart varför uppgifterna skiljer sig åt, särskilt som båda sifferuppsättningarna bygger på enkätundersökningar. Att den viktade SOM- och AKU-undersökningen ligger nära varandra tolkar vi som att viktningen korrigerar den skevhet vi tidigare diskuterat, som kan ha uppstått på grund av en lägre svarsfrekvens. I våra empiriska analyser nedan använder vi därför denna viktning när det är möjligt.

Även SNES-undersökningarna följer den tidsserie som tagits fram av Kjellberg (2019b), även om punktskattningarna alltid ligger 5–10 procentenheter lägre. Anledningen till denna skillnad är oklar. Den tydligaste skillnaden mellan källorna är att SNES-undersökningarna bygger på besöksintervjuer medan SOM-undersökningarna skickas ut med post och AKU bygger på telefonintervjuer. Även om metodforskning har visat att besöksintervjuer kan ge starkare tryck att svara på ett sätt som anses socialt önskvärt, tror vi inte att frågor om fackföreningsmedlemskap skulle vara känsliga i det avseendet. SNES-undersökningarna avviker också från Kjellbergs (2019b) uppgifter genom att de visar en mycket större ökning av den fackliga organisationsgraden mellan 1960 och 1964 och en motsvarande större minskning mellan 1964 och 1968. Vi tror att det bäst kan förklaras med att SNES-undersökningen från 1964 råkade få med en oproportionerligt stor andel fackföreningsmedlemmar i urvalet.

Den ökande invandringen i Sverige kan också ha påverkat den fackliga organisationsgraden på ett sätt som inte syns i dessa undersökningar. För det första utesluter SNES-undersökningarna personer som inte är svenska medborgare (eftersom det är de röstberättigade som undersöks). Under de senaste decennierna har antalet invandrare i Sverige som inte är svenska medborgare troligen ökat. SNES-undersökningarna kan därför ha blivit mindre representativa med hänsyn till denna faktor på den svenska arbetsmarknaden. För det andra har analytiker vid SOM-institutet, i personlig kommunikation, berättat att svarsfrekvensen är lägre för personer med utländsk bakgrund, även när man kontrollerar för andra socioekonomiska egenskaper.

Vi hanterar dessa problem på följande sätt: (1) För SNES ser vi fortfarande ungefär samma förändringar mellan

undersökningarna som för SOM. (2) Vad beträffar SOM är den fackliga organisationsgraden fortfarande ungefär densamma som i AKU. År 2015 publicerade SCB en rapport om svarsfrekvensen i AKU, som visade att frågan om personer med utländsk bakgrund inte var något av de större problemen (Statistiska centralbyrån 2015, s. 24).

Vi noterar också att klyftan i facklig organisationsgrad mellan äldre och yngre generationer (se nedan) är något större för de senare generationerna i SOM-undersökningen, trots att SOM-undersökningarna inkluderar personer som inte är svenska medborgare i sitt urval. Även om den fackliga organisationsgraden under senare år därför kan vara något lägre än i våra uppskattningar, torde detta inte påverka de grundläggande generationsmönstren i någon större utsträckning. Resultaten bör därför fortfarande vara tillförlitliga.

Vår slutsats från figur 1 är att även om det finns anledning till försiktighet för vissa specifika år är både SNES- och SOM-undersökningarna bra källor för att analysera de bredare trenderna i fackligt medlemskap i Sverige. SNES-undersökningarna anger genomgående en lägre organisationsgrad men skillnaden är ungefär densamma under hela perioden, och, som de överlappande konfidensintervallen visar, är den ofta inte statistiskt signifikant för enskilda år. SNES-undersökningarna är därför fortfarande användbara för att studera förändringar över tid.

RESULTAT

Livscykelkurvor för fackligt medlemskap

I tidigare forskning har man diskuterat om fackligt medlemskap tenderar att följa ett kurvlinjärt mönster under en generations livscykel och därmed bör modelleras med en kvadratisk transformation (Blanchflower 2007; Schnabel & Wagner 2012). Och i Sverige har livscykelkurvorna för fackföreningsmedlemskap, som vi visar i figur 2, en kurvlinjär karaktär. Men det är också viktigt att notera att ökningen och minskningen av den fackliga organisationsgraden i varje generation inte ser särskilt symmetrisk ut, vilket antyds av att man använder ålder i kvadrat (Blanchflower 2007).

Åtminstone för den generation som är född på 1950-talet visar kurvan en ganska brant ökning fram till 30 års ålder, för att sedan förbli stabil i 25–30 år följt av en mycket mindre nedgång vid 55–60 års ålder.

Detta mönster ifrågasätter lämpligheten i att modellera livscykelutvecklingen med en kvadratisk transformation. Med tanke på den branta ökningen bland unga och den relativt lilla nedgången bland äldre menar vi att en negativ invers transformation ($-1/x$) bättre beskriver den faktiska utvecklingen. Denna transformation fångar väl sambandet mellan en flackare ökning och en lägre plåtå i medlemsantalet som vi ser i skillnaderna mellan generationerna, särskilt i de generationer som är födda 1930–1970 och därefter.

Eftersom transformationen är monoton kan den inte fånga upp nedgången i samband med hög ålder. Vi anser dock att minskningen av fackföreningsmedlemskap i samband med hög ålder är mindre relevant för modellen eftersom den fråga vi tittar på gäller generationsväxling och återväxt i nya generationer. I en nyligen publicerad studie visar Blanchflower och Bryson (2021, s. 12, 14, 19) diagram där kurvorna ser mer symmetriska ut, men det beror på att man har utökat åldersspannet. Vi anser att utvecklingen efter den normala pensionsåldern mest är att betrakta som kurios i analyserna över fackligt medlemskap. Men vi vill också tydligt framhålla att vilken modelleringsstrategi som är den rätta här i hög grad beror på syftet med analysen. Vi menar dock att den negativa inversa transformationen är ett mer relevant alternativ i de flesta fall.

Vad gäller val av modeller kan vi också till sist konstatera att Blanchflowers (2007, s. 16, se även Blanchflower och

Bryson 2021, s. 17) kvadratiska term ger en uppskattning av när det fackliga medlemskapet når sin kulmen som skiljer sig mycket från våra resultat. Enligt hans uppskattning är andelen fackligt anslutna som högst vid 46 års ålder i Sverige. I figur 2 är det tydligt att kurvorna planar ut tidigare för alla generationer från 1950-talet och framåt (även om det finns en senare topp i generationen från 1930- och 1940-talen). Att kulmen nås tidigare är också tydligt i Böckermans och Uusitalos (2006, s. 297) finska resultat. Även där planar ökningen ut runt 30 års ålder. Blanchflower (2007, s. 18–21) visar dessutom diagram med kontrollvariabler för generationerna som ger resultat som mer liknar våra och Böckermans och Uusitalos (2006) resultat. Skillnaden, som kan bero på att man använt olika statistiska metoder, skulle förtjäna att undersökas ytterligare.

Generationsskillnader

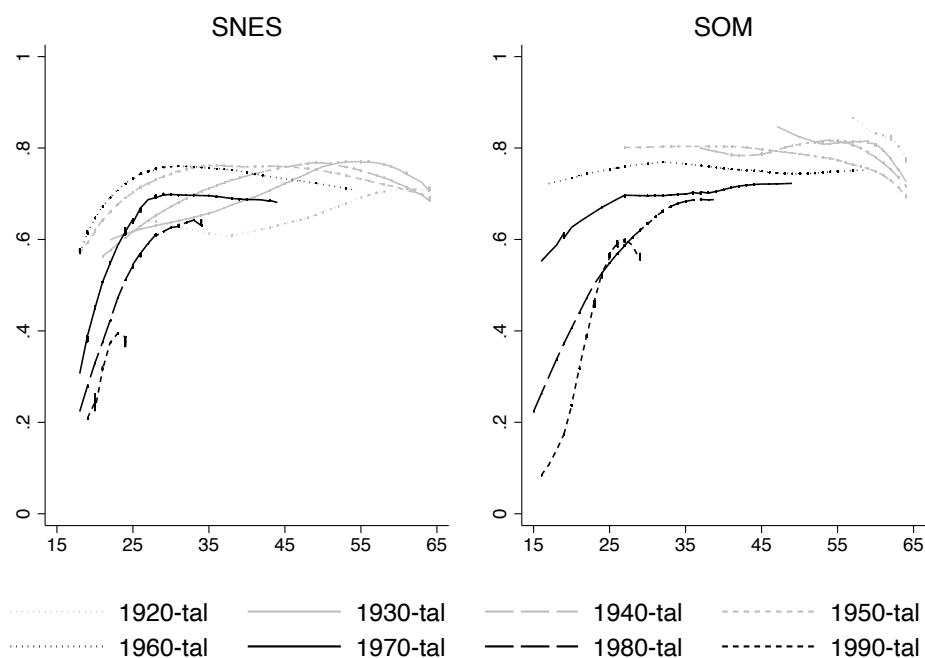
I figur 2 nedan visas utvecklingen av den fackliga organisationsgraden under varje generations livscykel från 1920-talet till 1990-talet, enligt SNES- och SOM-undersökningarna. Kurvorna har tagits fram med lokalt viktad utjämning (LOWESS) med en bandbredd på 0,8. Utifrån diagrammen kan vi göra följande iakttagelser.

För de tidigaste generationerna (1920–1940-tal) kan det se ut som om det finns vissa skillnader mellan SNES och SOM. I SOM verkar det som om dessa generationer minskade sin fackliga organisationsgrad under den sista delen av sin livscykel, från exceptionellt höga nivåer. Vi tolkar dock detta som en artefakt som uppstår på grund av att SOM-undersökningarna omfattar jämförelsevis få respondenter födda på 1920-talet. I SNES-diagrammet ser vi däremot att de tidigaste generationerna uppvisar en ökande facklig organisationsgrad senare under sin livscykel. Vi anser att dessa resultat är mer trovärdiga. Vi tror att det handlar om en tidsbunden effekt som beror på utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden under slutet av 1960-talet till 1980-talet. Den ledde till en stor ökning av fackligt anslutna tjänstemän, särskilt inom den växande offentliga sektorn, och bland kvinnor (som började heltidsarbete i betydligt högre grad).

I både SNES- och SOM-diagrammen ser vi att den fackliga organisationsgraden ökar endast under de första tio åren av livscykeln. Den når sin kulmen vid 30–35 års ålder för att sedan ligga kvar på ungefär samma nivå. I de tidigare

generationerna överskuggas detta mönster av de institutionella förändringarna på 1970-talet och deras effekter, men det är mycket tydligt i de senare generationerna födda efter 1960. Tillsammans med tidigare observationer (till exempel av Böckerman och Uusitalo (2006), om pensionssystemets roll för fackföreningsmedlemskap bland äldre arbetstagare i Finland) ser vi dessa resultat som ytterligare ett belegg för att mönstret kräver ganska omfattande institutionella förändringar och incitament för att kunna brytas.

Figur 2. Utveckling av fackligt medlemskap efter ålder, generation för generation

Kommentar: Plots är uppskattade med LOWESS (bandbredd 0,8). Källor: SNES 1956–2014 och SOM 1986–2019. Endast respondenter som är aktiva på arbetsmarknaden och 18–64 år (SNES) eller 16–64 år (SOM) har inkluderats.

Slutligen gör vi den uppenbara men ändå viktiga iakttagelsen att det finns skillnader i facklig anslutning mellan generationerna i Sverige. Det är särskilt tydligt för generationerna födda efter 1970, som är organiserade i mindre utsträckning än tidigare generationer. Det återstår att se om nedgången fortsätter i de yngsta generationerna (födda på 1980- och 1990-talen) eller om de så småningom når samma nivå som personer födda på 1970-talet. Den lilla nedgången i slutet av kurvan för 1990-talsgenerationen (i

både SNES- och SOM-diagrammen) beror sannolikt på att uppgifterna innehåller få fall för denna generation. SNES- och SOM-diagrammen ger dock lite olika bilder av hur 1980-talsgenerationen utvecklas i jämförelse med de födda på 1970-talet. I SNES-diagrammen ser det ut som att 1980-talsgenerationen har en betydligt lägre facklig organisationsgrad (nästan 10 % lägre) än 1970-talsgenerationen. I SOM ligger 1980-talsgenerationen också lägre, men bara marginellt. Däremot är skillnaden fortfarande mycket tydlig jämfört med generationerna födda på 1950- och 1960-talet.

Generationsskillnader och individualisering

Efter att ha dokumenterat generationsskillnader i fackföreningsmedlemskap använder vi SOM-undersökningarna för att bedöma individualiseringens roll och hypotesen att dessa skillnader hör samman med ändrade värderingar och en mer negativ syn på fackföreningar i de senare generationerna.

I tabell 2 utvärderar vi denna hypotes genom att skatta generationsskillnaderna i en OLS-regressionsmodell med dummyvariabler för varje decennium/generation från 1940-talet till 1990-talet, och sedan kontrollera för olika värdevariabler. I våra skattningar har vi uteslutit respondenter som är under 30 år. Vid 30 års ålder har den fackliga organisationsgraden stabiliserats för alla generationer och förmodligen även skillnaderna i värderingar mellan generationerna. Genom att endast använda uppgifter för varje generation i "mogen" ålder undviker man några mer komplexa modelleringsval som skulle ha varit nödvändiga om man velat inkludera de olika lutningar i kurvorna som varje generation har i yngre ålder. Det ger oss en uppsättning dummykoefficienter som kan tolkas direkt som skillnader mellan generationen och referenskategori i procent.

Modellering av lutningarna och förklaringar av variationerna kan vara intressanta uppgifter för ytterligare forskning, men för denna studie fungerar ovanstående tillvägagångssätt väl. Eftersom de olika värdevariablerna har inkluderats i SOM-undersökningarna på ett något oregelbundet sätt, ger vi en bedömning av referensvärdet, utan kontrollvariabeln, för varje värdevariabel och jämför sedan referensvärdet med en modell där kontrollvariabeln inkluderats. För att tabellen ska passa in på sidan tar vi

endast med koefficienterna för generationsdummies. Skattningarna har gjorts utan andra kontrollvariabler.

Samtliga dessa variabler har i bästa fall en försumbar påverkan på koefficienterna för generationsdummies. Den största skillnaden kan ses när vi kontrollerar för variabeln ett spännande liv (förändringsbenägenhet (F)). Där minskar koefficienten för personer födda på 1980-talet från $-0,133$ till $-0,120$, och koefficienten för personer födda på 1970-talet från $-0,078$ till $-0,067$. För den kontrollvariabel där sambanden överlappar varandra mest minskar koefficienten med högst 10–15 % eller 1–1,5 procentenheter. En liknande liten minskning (med 0,007) av koefficienten för 1980-talsgenerationen kan ses för variablerna landets säkerhet (konservatism(K)), självförverkligande (självhävdelse (SH)) och rikedom (SH).

De flesta av värdevariablerna gör dock ingen skillnad alls (skillnaderna mellan koefficienterna med och utan kontroller är vanligtvis 0,001–0,003), och några av dem – familjetrygghet (självöverskridande (SÖ)), sann vänskap (SÖ) och förtroende för fackföreningar – ökar till och med koefficienternas storlek något. Vi tolkar det som att det finns en mycket liten överlappning mellan generationsskillnaderna när det gäller fackligt medlemskap och förändrade värderingar.

I figur 3 och 4 sätts resultaten i tabell 2 in i ett sammanhang. I figur 3 visas hur de olika värdevariablerna utvecklats över tid för varje generation. Här har den femgradiga skalan reducerats till en dikotom skala där 1–3 är 0 och 4–5 är 1. Det innebär att diagrammet visar andelen respondenter i varje generation som anser att värderingen är viktig för dem personligen.

I figur 3 kan vi göra följande iakttagelser. För de flesta av dessa variabler finns det endast mycket små eller inga skillnader mellan generationerna. I princip alla generationer anser att frihet (F), en värld i fred (K), rättvisa (K), familjetrygghet (SÖ) och sann vänskap (SÖ) är viktigt. Andra variabler – landets säkerhet (K), visdom (K) och jämlikhet (SÖ) – får inte samma breda stöd, men det är mycket svårt att se några tydliga generationsskillnader. För självaktning (F), frälsning (K) och inre harmoni (K) ser vi vissa skillnader mellan generationerna, men i motsatt riktning mot vad man kan förvänta sig enligt individualiseringshypotesen. Inre harmoni (K) verkar vara mindre viktigt i de yngre

generationerna och frälsning (K) något viktigare. Utvecklingen för några av variablerna stämmer överens med individualiseringshypotesen. De yngre generationerna säger oftare att ett spännande liv (F), ett liv fullt av njutning (F), självförverkligande (SH), makt (SH), rikedom (SH) och socialt anseende (SH) är viktigt. Det är dessutom några av de värdevariabler som är mest direkt relaterade till begreppet individualisering i dimensionerna förändringsbenägenhet och självhävdelse. Men, som vi kan se i tabell 2 så överlappar inte ens dessa jämförelsevis stora skillnader särskilt mycket på individnivå. Sammanfattningsvis kan man säga att även om det finns fall där senare generationer uttrycker mer individualiserade attityder har dessa attityder liten eller ingen koppling till fackligt medlemskap. Om vi tittar på vänster-höger-aspekten har både värderingar som förknippas med förändringsbenägenhet och värderingar som förknippas med självhävdelse ökat i lika stor utsträckning i senare generationer. Det innebär att vi inte kan se någon tendens åt vare sig vänster eller höger när vi tittar på individualiseringens utveckling. Slutligen, i frågan om förtroende för fackföreningar finns det snarast ett *större* förtroende för fackföreningar i de yngre generationerna, åtminstone under de senare åren, med en ökning över tid för personer födda på 1980- och 1990-talen.

Figur 4 visar förhållandet mellan de olika värdevariablerna och fackligt medlemskap i alla undersökningar tillsammans. Detta ger ytterligare en inblick i varför skillnaderna mellan generationerna inte överlappar varandra på individnivå. Av alla dessa värdevariabler är det bara frälsning (K) som har ett något negativt samband med sannolikheten för fackligt medlemskap. Alla andra är neutrala eller svagt positiva (korrelationen är oftast mindre än 0,1 och det högsta värdet för Spearmans rangkorrelation är 0,177 för förtroende för fackföreningar). För de tre värdevariabler där vi ser de tydligaste skillnaderna mellan generationerna är sambandet med fackligt medlemskap antingen neutralt (-0,006 respektive 0,007 för ett spännande liv (F) och ett liv fullt av njutning (F)) eller endast mycket svagt positivt (0,034 för självförverkligande (SH)).

Sammantaget visar våra resultat att det finns en mycket liten överlappning mellan minskat medlemsantal i senare generationer och hur de olika värdevariablerna har utvecklats över tid. I många fall har den förväntade

utvecklingen uteblivit, och sambandet mellan värdevariablerna och fackföreningsmedlemskap är inte ens negativt från början. Dessa resultat för Sverige ligger också i linje med Kirmanoğlu och Başlevent (2012) som konstaterar att personliga värderingar verkar spela mindre roll i länder med Gentsystem där fackligt medlemskap är vanligare och mer allmänt utbrett.

Tabell 2. Regressionsmodeller som kontrollerar generationsskillnader i fackföreningsmedlemskap för värdeskillnader

VARIABLER	(1a) Spänning (F)	(1b) Spänning (F)	(2a) Frihet (F)	(2b) Frihet (F)	(3a) Njutning (F)	(3b) Njutning (F)	(4a) Självaktn. (F)	(4b) Självaktn. (F)	(5a) Visdom (K)	(5b) Visdom (K)	(6a) Rättvisa (K)	(6b) Rättvisa (K)
Generation = 1940-talet	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Generation = 1950-talet	0,002 (0,009)	0,006 (0,009)	0,003 (0,009)	0,003 (0,009)	0,003 (0,010)	0,003 (0,010)	0,002 (0,009)	0,002 (0,009)	0,002 (0,010)	0,002 (0,010)	0,002 (0,010)	0,004 (0,010)
Generation = 1960-talet	-0,033*** (0,012)	-0,027** (0,012)	-0,034*** (0,012)	-0,034*** (0,012)	-0,034*** (0,012)	-0,033*** (0,012)	-0,036*** (0,012)	-0,035*** (0,012)	-0,034*** (0,012)	-0,034*** (0,012)	-0,034*** (0,012)	-0,030** (0,012)
Generation = 1970-talet	-0,078*** (0,019)	-0,067*** (0,019)	-0,079*** (0,019)	-0,079*** (0,019)	-0,078*** (0,019)	-0,077*** (0,019)	-0,080*** (0,019)	-0,079*** (0,019)	-0,079*** (0,019)	-0,079*** (0,019)	-0,079*** (0,019)	-0,075*** (0,019)
Generation = 1980-talet	-0,133*** (0,050)	-0,120** (0,050)	-0,138*** (0,050)	-0,137*** (0,050)	-0,133*** (0,050)	-0,133*** (0,050)	-0,135*** (0,050)	-0,134*** (0,050)	-0,134*** (0,050)	-0,133*** (0,050)	-0,139*** (0,050)	-0,137*** (0,050)
Konstant	0,826*** (0,019)	0,809*** (0,041)	0,826*** (0,019)	1,065*** (0,031)	0,801*** (0,018)	0,776*** (0,033)	0,826*** (0,019)	0,797*** (0,047)	0,800*** (0,018)	0,782*** (0,067)	0,801*** (0,018)	0,709*** (0,155)
Observationer	10 900	10 900	10 943	10 943	10 497	10 497	10 813	10 813	10 462	10 462	10 519	10 519
R-kvadrat	0,011	0,016	0,011	0,012	0,011	0,011	0,011	0,012	0,011	0,011	0,011	0,014
Kontroll	NEJ	JA	NEJ	JA	NEJ	JA	NEJ	JA	NEJ	JA	NEJ	JA
Dummyvariabler på årsnivå	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA

Robusta standardfel inom parentes

*** p<0,01, ** p<0,05, * p<0,1

örändringsbenägenhet (F), Konservatism (K), Självöverskridande (SÖ), Självhävdelse (SH)

Tabell 2 forts.

VARIABLER	(7a) Frälsning (K)	(7b) Frälsning (K)	(8a) Harmoni (K)	(8b) Harmoni (K)	(9a) Säkerhet (K)	(9b) Säkerhet (K)	(10a) Fred (K)	(10b) Fred (K)	(11a) Makt (SH)	(11b) Makt (SH)	(12a) Rikedom (SH)	(12b) Rikedom (SH)
Generation = 1940-talet	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Generation = 1950-talet	0,003 (0,009)	0,006 (0,009)	0,003 (0,010)	0,003 (0,010)	0,002 (0,009)	0,005 (0,009)	0,004 (0,009)	0,006 (0,009)	0,002 (0,010)	0,002 (0,010)	0,002 (0,010)	0,004 (0,010)
Generation = 1960-talet	-0,034*** (0,012)	-0,032*** (0,012)	-0,034*** (0,012)	-0,034*** (0,012)	-0,033*** (0,012)	-0,028** (0,012)	-0,033*** (0,012)	-0,029** (0,012)	-0,034*** (0,012)	-0,033*** (0,012)	-0,034*** (0,012)	-0,030** (0,012)
Generation = 1970-talet	-0,078*** (0,019)	-0,075*** (0,019)	-0,078*** (0,019)	-0,078*** (0,019)	-0,079*** (0,019)	-0,073*** (0,019)	-0,079*** (0,019)	-0,071*** (0,019)	-0,079*** (0,019)	-0,077*** (0,019)	-0,077*** (0,019)	-0,070*** (0,019)
Generation = 1980-talet	-0,125** (0,050)	-0,124** (0,049)	-0,133*** (0,050)	-0,134*** (0,050)	-0,132*** (0,050)	-0,125** (0,050)	-0,139*** (0,050)	-0,137*** (0,050)	-0,132*** (0,050)	-0,131*** (0,050)	-0,134*** (0,050)	-0,128** (0,050)
Konstant	0,826*** (0,019)	0,808*** (0,020)	0,802*** (0,018)	0,892*** (0,144)	0,826*** (0,019)	0,774*** (0,095)	0,826*** (0,019)	0,812*** (0,231)	0,800*** (0,018)	0,797*** (0,021)	0,801*** (0,018)	0,808*** (0,026)
Observationer	10 836	10 836	10 547	10 547	10 910	10 910	10 971	10 971	10 438	10 438	10 486	10 486
R-kvadrat	0,011	0,015	0,011	0,012	0,011	0,013	0,011	0,015	0,011	0,012	0,011	0,015
Kontroll	NEJ	JA	NEJ	JA	NEJ	JA	NEJ	JA	NEJ	JA	NEJ	JA
Dummyvariabler på årsnivå	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA

Robusta standardfel inom parentes

*** p<0,01, ** p<0,05, * p<0,1

örändringsbenägenhet (F), Konservatism (K), Självöverskridande (SÖ), Självhävdelse (SH)

Tabell 2 forts.

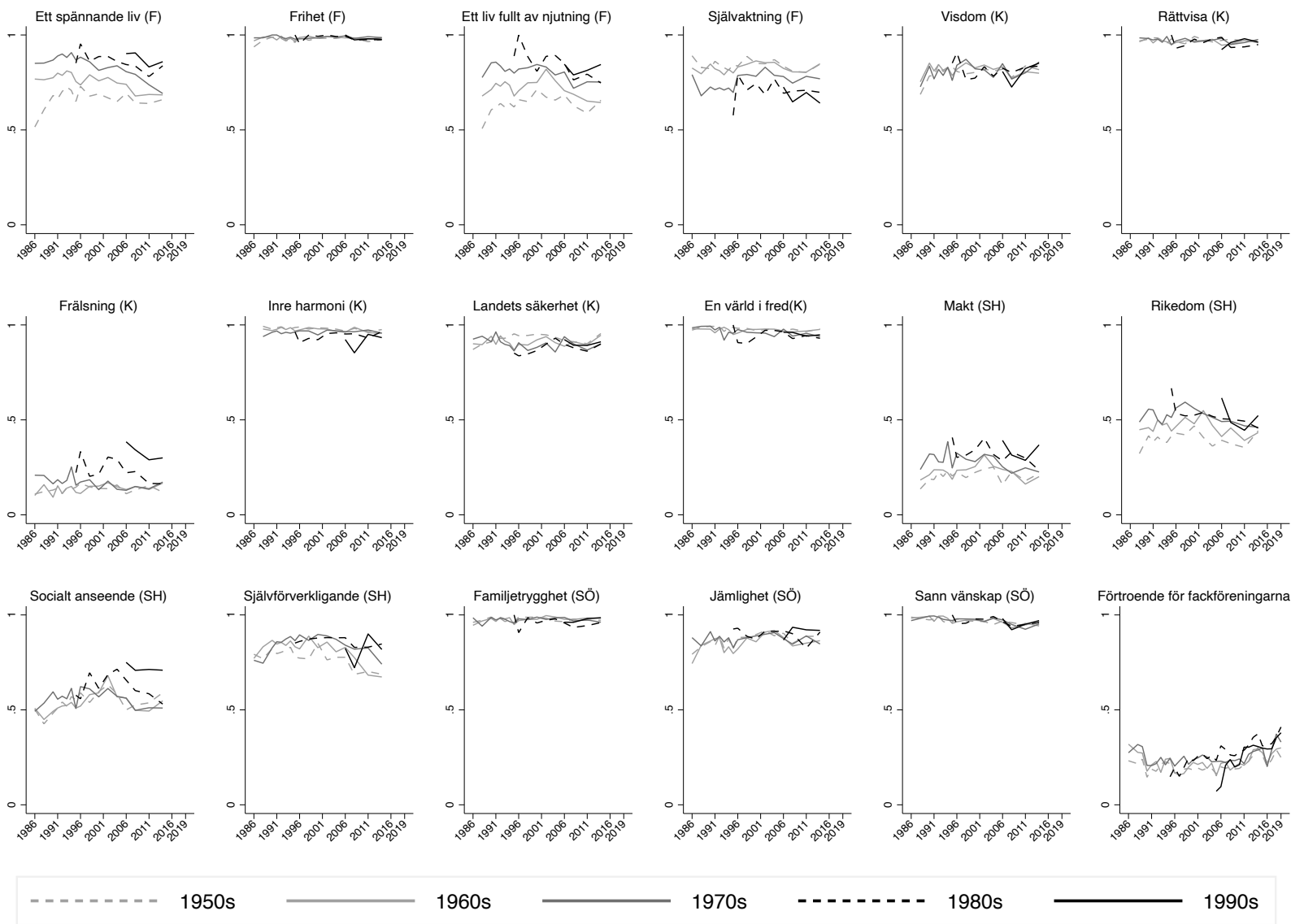
VARIABLER	(13a) Socialt anseende (SH)	(13b) Socialt anseende (SH)	(14a) Självförverkligande (SH)	(14b) Självförverkligande (SH)	(15a) Familjetrygghet (SÖ)	(15b) Familjetrygghet (SÖ)	(16a) Jämlikhet (SÖ)	(16b) Jämlikhet (SÖ)	(17a) Vänskap (SÖ)	(17b) Vänskap (SÖ)	(18a) Förtroende för fackföreningar	(18b) Förtroende för fackföreningar
Generation = 1940-talet	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Generation = 1950-talet	0,002 (0,009)	0,003 (0,009)	0,002 (0,009)	0,003 (0,009)	0,004 (0,009)	0,002 (0,009)	0,003 (0,009)	0,004 (0,009)	0,003 (0,010)	0,004 (0,010)	0,002 (0,006)	0,003 (0,006)
Generation = 1960-talet	-0,035*** (0,012)	-0,033*** (0,012)	-0,034*** (0,012)	-0,032*** (0,012)	-0,034*** (0,012)	-0,035*** (0,012)	-0,034*** (0,012)	-0,029** (0,012)	-0,034*** (0,012)	-0,034*** (0,012)	-0,023*** (0,006)	-0,022*** (0,006)
Generation = 1970-talet	-0,080*** (0,019)	-0,076*** (0,019)	-0,079*** (0,019)	-0,075*** (0,019)	-0,079*** (0,019)	-0,081*** (0,019)	-0,078*** (0,019)	-0,074*** (0,019)	-0,080*** (0,019)	-0,081*** (0,019)	-0,064*** (0,008)	-0,067*** (0,008)
Generation = 1980-talet	-0,136*** (0,050)	-0,133*** (0,050)	-0,134*** (0,050)	-0,127** (0,050)	-0,129*** (0,050)	-0,129*** (0,049)	-0,133*** (0,050)	-0,137*** (0,049)	-0,133*** (0,050)	-0,136*** (0,050)	-0,101*** (0,014)	-0,117*** (0,014)
Konstant	0,826*** (0,019)	0,758*** (0,032)	0,826*** (0,019)	0,806*** (0,058)	0,826*** (0,019)	0,688*** (0,153)	0,826*** (0,019)	0,648*** (0,078)	0,826*** (0,019)	0,562*** (0,118)	0,824*** (0,019)	0,572*** (0,019)
Observationer	10 839	10 839	10 863	10 863	10 955	10 955	10 931	10 931	10 422	10 422	41 142	41 142
R-kvadrat	0,011	0,013	0,011	0,013	0,011	0,014	0,011	0,024	0,012	0,013	0,012	0,090
Kontroll	NEJ	JA	NEJ	JA	NEJ	JA	NEJ	JA	NEJ	JA	NEJ	JA
Dummyvariabler på årsnivå	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA

Robusta standardfel inom parentes

*** p<0,01, ** p<0,05, * p<0,1

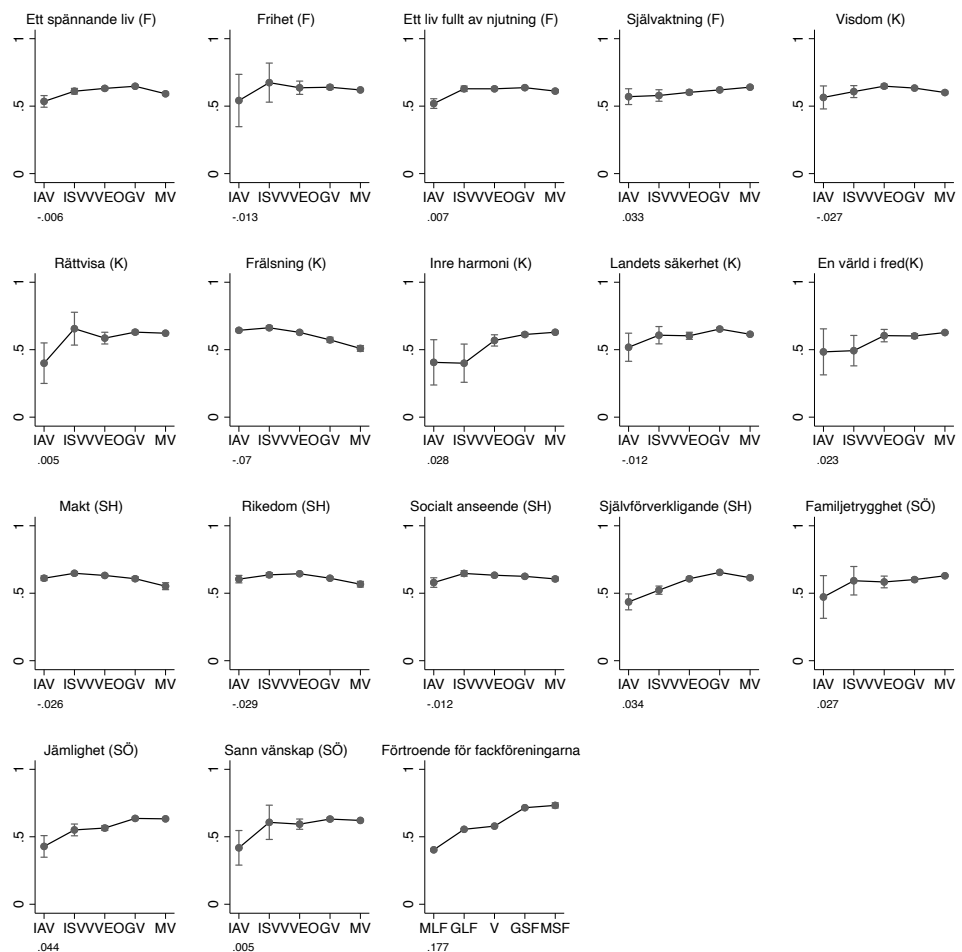
örändringsbenägenhet (F), Konservatism (K), Självöverskridande (SÖ), Självhävdelse (SH)

Figur 3. Värdevariabler generation för generation (1950–1990-talet)

Kommentarer: Källa: SOM 1986–2019 (olika år för olika variabler).

Figur 4. Samband mellan fackföreningsmedlemskap och värdevariablerna (förväntade sannolikheter, konfidensintervall 95 %)

Kommentarer: Källa: SOM 1986–2019 (olika år för olika variabler). Figuren visar det globala sambandet för alla år tillsammans, inklusive dummyvariabler på årsnivå (robusta standardfel). IAV = inte alls viktigt, ISV = inte särskilt viktigt, VVEO = varken viktigt eller oviktigt, GV = ganska viktigt, MV = mycket viktigt. MLF = Mycket litet förtroende, LF = Ganska litet förtroende, V = Varken stort eller litet förtroende, GSF = ganska stort förtroende, MSF = mycket stort förtroende. Siffran längst ner till vänster för varje variabel visar det globala värdet för Spearmans rangkorrelation.

SLUTSATSER

I den här studien har vi presenterat tre relevanta resultat som kan hjälpa oss att förstå den fackliga organiseringens utveckling i Sverige. För det första finns det skillnader mellan generationer som kommer att leda till en sjunkande facklig organisationsgrad i Sverige under de närmaste åren, i avsaknad av större institutionella förändringar. Senare generationer har inte nått samma nivå av fackligt medlemskap som tidigare generationer.

För det andra har det typiska mönstret i Sverige under de senaste 50 åren varit att den fackliga organisationsgraden ökar inom varje generation fram till 30 års ålder för att sedan plana ut under de följande 25–30 åren och därefter sjunka något under de sista åren före pensioneringen. Men i de senare generationerna (personer födda efter 1970) är ökningen inte lika brant och platån är lägre.

För det tredje överlappar dessa generationsskillnader endast marginellt generationsskillnaderna i värderingar. Även om vi ser vissa tecken på ökade individualistiska värderingar i de senare generationerna förklarar det inte skillnaderna mellan generationer när det gäller medlemskap i fackföreningar. Skillnaderna mellan generationer när det gäller medlemskap har heller inte något samband med ett minskat förtroende för fackföreningar. Senare generationer har närmast ett högre förtroende för facket. Det stämmer även överens med de resultat som Kjellberg (2020, s. 50) refererar om att unga svenskar har en mer positiv syn på fackföreningar i dag jämfört med för 20 år sedan.

Våra resultat motsäger alltså individualiseringshypotesen på två sätt:

- 1) Mer individualistiska uppfattningar har inte något samband med en lägre andel fackanslutna. Det implicerar att det inte finns någon inneboende motsättning mellan individualism och fackföreningsmedlemskap.
- 2) Senare generationer som uttrycker mer individualistiska uppfattningar har samtidigt ett större förtroende för fackföreningar.

För att förklara de generationsskillnader som syns i våra resultat – där senare generationer har större förtroende för fackföreningar men samtidigt är fackligt anslutna i mindre utsträckning – föreslår vi att man i stället tittar närmare på strukturella och institutionella faktorer. Jensen (2017) konstaterar att individuella faktorer, i form av politiska vänsteruppfattningar, ökar sannolikheten för att gå med i en fackförening i Sverige. Men resultaten är mindre tydliga

eller saknas helt när det gäller de andra nordiska länderna. Han bekräftar därmed att de särskilda strukturella och institutionella förutsättningarna i varje land spelar en viktig roll för att förstå vilken roll politiska uppfattningar spelar för att gå med i en fackförening.

Den tydliga effekten av institutionella förändringar på fackföreningsmedlemskap – som illustreras av den märkbara nedgången i svenskt fackföreningsmedlemskap när det Gentliknande systemet med arbetslöshetskassor ändrades 2007 (Høgedahl & Kongshøj 2017; Kjellberg 2020) – visar att det behövs mer forskning som jämför olika institutionella förutsättningar. Ytterligare institutionella förändringar som bör undersökas är expansionen i branscher som är svårare att organisera fackligt (en utveckling som kan ha sammanfallit med generationsrelaterade rekryteringsmönster) och ökningen av atypiska anställningsavtal. Men vi vill också understryka att det är viktigt att ta hänsyn till olika generationer när man undersöker ovanstående. Om strukturomvandlingar spelar en roll måste man till exempel visa att dessa omvandlingar faktiskt sammanfaller med att nya generationer kommer in på arbetsmarknaden och rekryteras till dessa nya typer av tjänster.

Vidare bör man bättre försöka att förstå det platåmönster som vi och andra har observerat på individnivå. Om det faktum att arbetstagare kommer in på arbetsmarknaden senare i livet i sig självt gör dem mindre benägna att gå med i en fackförening kan det bli ett problem för fackföreningarna om människor utbildar sig längre. Den vidare forskningen skulle kunna gynnas av att undersöka hur människors erfarenheter på arbetsmarknaden påverkar deras åsikter om för- och nackdelar med att gå med i en fackförening. Dessutom bör det noteras att vår studie genomfördes på en mycket aggregerad nivå. Även om det verkar finnas en viss allmängiltighet i det negativa omvända generationsmönster som vi beskriver skulle ytterligare forskning kunna undersöka om det finns variationer i den typiska generationsutvecklingen mellan olika socialgrupper och arbetsmarknadssektorer.

Det oväntade resultatet som visar att senare generationer har ett något högre förtroende för fackföreningar i Sverige kan också vara värt att undersöka närmare. I linje med förslagen ovan skulle det även vara intressant att titta på variationer i sambandet mellan förtroende för fackföreningar (eller uppfattningar om fackföreningar i allmänhet) och medlemskap. På så sätt skulle man mer exakt kunna pröva hypoteser om den roll som strukturella och

institutionella incitament spelar i förhållande till individuella preferenser.

Slutligen bidrar vår studie med en metodologisk rekommendation – att formen på kurvan för fackföreningsmedlemskap och generationsmönster bör beaktas i större utsträckning när man väljer transformationsmodell. Vårt längre dataset tyder på att en negativ invers transformation är den mest lämpliga i vårt fall, och att den kvadratiske termen som Blanchflower (2007) och andra använder kan ha lett till missvisande slutsatser angående både formen och toppen på livscykelkurvorna för fackligt medlemskap.

Policyrekommendationer

Våra resultat kan också omsättas i vissa rekommendationer för hur fackföreningarna bör arbeta.

- Resultaten tyder på att svenska fackföreningar inte har något generellt problem med sin image bland de yngre generationerna. Däremot har man ett kortare tidsspänn för att fånga upp yngre människor. Fackföreningar i Sverige borde därför snarare fokusera på hur de kan hjälpa en ny generation av löntagare på en förändrad arbetsmarknad än på kommunikationsstil och varumärkesbyggande.
- Eftersom arbetstagarna når en plåtå när det gäller fackligt medlemskap när de fortfarande är relativt unga bör fackföreningarna även titta på om rekrytering av medlemmar bland dem som fortfarande är under utbildning är en väg framåt.
- På samma sätt bör man ta hänsyn till ökningen av atypiska anställningar och det faktum att arbetstagare tillbringar fler år på arbetsmarknaden innan de får en fast anställning. Att motverka provanställning och deltidsarbete och göra fackligt medlemskap mer attraktivt för arbetstagare med atypiska anställningar kan vara ämnen för strategiska diskussioner.

Det är värt att notera att Böckerman och Uusitalo (2006) får resultat som liknar våra för de finska generationerna när det gäller utvecklingen av fackföreningsmedlemskap. Det tyder på att finska fackföreningar skulle kunna dra nytta av samma rekommendationer, och att ytterligare forskning i de andra nordiska länderna skulle vara intressant för att se om det finns allmänna nordiska generationstrender för fackföreningsmedlemskap. De strukturella och institutionella särdragen (se Høgedahl & Kongshøj 2017) i varje land bör emellertid också beaktas för att undvika förenklade

rekommendationer.

I inledningen av studien nämnde vi att fackföreningar vanligtvis har betraktats som en viktig del i den nordiska arbetsmarknadsmodellen för att underlätta fördelningen av välstånd. Analysen återspeglar tidigare resultat som tyder på att den svenska fackföreningsrörelsen visar tecken på att urholkas (även om det inte beror på ökad individualisering) och vi visar också att den generationsomsättning som nu pågår tyder på att det handlar om en långsiktig trend. Enligt både vår studie och tidigare forskning kan sådana mönster vara ganska bestående. Och eftersom den nuvarande utvecklingen går mot lägre facklig organisationsgrad samtidigt som de yngsta generationerna är mindre folkrika krävs det betydande förändringar i strukturella eller institutionella incitament för att bryta mönstret.

Konsekvenserna av covid-19-pandemin har återigen satt fokus på trygghet på arbetsmarknaden, vilket har lett till att antalet fackföreningsmedlemmar har ökat (Kjellberg 2021). Det är något man skulle kunna ta fasta på för att blåsa nytt liv i den nordiska modellen.

REFERENSLISTA

- Beck, U. (1994). The debate on the individualization theory in today's sociology in Germany. *Soziologie – Journal of the Deutsche Gesellschaft für Soziologie*, Special Edition 3:191–200.
- Blanchflower, D. G. (2007). International patterns of union membership. *British Journal of Industrial Relations*, 45(1), 1–28. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8543.2007.00600.x>
- Blanchflower, D. G. & Bryson, A. (2021) Union membership peaks in midlife. *British Journal of Industrial Relations*, Early view. <https://doi.org/10.1111/bjir.12606>
- Bryson, A., Gomez, R., Gunderson, M., & Meltz, N. (2005). Youth-adult differences in the demand for unionization: Are American, British, and Canadian workers all that different? *Journal of Labor Research*, 26(1), 155–167.
- Budd, J. W. (2010). When do US workers first experience unionization? Implications for revitalizing the labor movement. *Industrial Relations: A Journal of Economy and Society*, 49(2), 209–225. <https://doi.org/10.1111/j.1468-232X.2009.00596.x>
- Böckerman, P., & Uusitalo, R. (2006). Erosion of the Ghent system and union membership decline: Lessons from Finland. *British Journal of Industrial Relations*, 44(2), 283–303. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8543.2006.00498.x>
- Ebbinghaus, B., Göbel, C., & Koos, S. (2011). Social capital, 'Ghent' and workplace contexts matter: Comparing union membership in Europe. *European Journal of Industrial Relations*, 17(2), 107–124. <https://doi.org/10.1177/0959680111400894>
- Falk, E. (2019). Den nationella SOM-undersökningen 2019, 465–473 i Andersson, U., Carlander, A. & Öhberg, P. (red.) *Regntunga skyar*. SOM Anthology 76. SOM Institute: University of Gothenburg.
- Gomez, R., Gunderson, M., & Meltz, N. (2002). Comparing youth and adult desire for unionization in Canada. *British Journal of Industrial Relations*, 40(3), 542–519. <https://doi.org/10.1111/1467-8543.00245>
- Høgedahl, L., & Kongshøj, K. (2017). New trajectories of unionization in the Nordic Ghent countries: Changing labor market and welfare institutions. *European Journal of Industrial relations*, 23(4), 365–380. <https://doi.org/10.1177/0959680116687666>
- Jensen, C. S. (2017). Political attitudes and trade union membership in the Nordic countries. *European Journal of Industrial Relations*, 23(4), 381–395. <https://doi.org/10.1177/0959680117708372>

- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*, Princeton, NJ: Princeton university press.
- Kilburn, H. W. (2009). Personal values and public opinion. *Social Science Quarterly*, 90(4), 868–885.
<https://doi.org/10.1111/j.1540-6237.2009.00667.x>
- Kirmanoglu, H., & Baslevent, C. (2012). Using basic personal values to test theories of union membership. *Socio-Economic Review*, 10(4), 683–703. <https://doi.org/10.1093/ser/mwr020>
- Kjellberg, A. (2021). *Den svenska modellen 2020: pandemi och nytt huvudavtal*. Arena Idé.
- Kjellberg, A. (2020). *Den svenska modellen i en oviss tid: Fack, arbetsgivare och kollektivavtal på en föränderlig arbetsmarknad*. Arena Idé.
- Kjellberg, A. (2019a). Sweden: Collective bargaining under the industry norm. I T. Müller, K. Vandaele, & J. Waddington (red.), *Collective bargaining in Europe: Towards an endgame* (Vol. 3, s. 583–603). ETUI (European Trade Union Institute), Bruxelles.
- Kjellberg, A. (2019b). *Kollektivavtalens täckningsgrad samt organisationsgraden hos arbetsgivarförbund och fackförbund*. Studies in Social Policy, Industrial Relations, Working Life and Mobility 2018(1). Department of Sociology: Lund University.
- Markstedt, E. (2014). *Representativitet och viktning – Riks-SOM som spegel av det svenska samhället 1986-2013*. SOM Report 2014:10. SOM Institute: University of Gothenburg.
- Oleskog Tryggvason, P., & Hedberg, P. (2015). Swedish national election studies program method report: Super election edition. *Swedish National Election Studies Working paper series 2015, 1*.
- Palm, J. (2017). *There is power in a union: Trade union organization, union membership and union activity in Sweden* (Doctoral dissertation, Department of Sociology, Stockholm University).
- Rasmussen, M. & Pontusson J. (2018). Working-class strength by institutional design? Unionization, partisan politics, and unemployment insurance systems, 1870 to 2010. *Comparative Political Studies*, 51(6), 793–828.
<https://doi.org/10.1177/0010414017710269>
- Schnabel, C. (2013). Union membership and density: Some (not so) stylized facts and challenges. *European Journal of Industrial Relations*, 19(3), 255-272.
<https://doi.org/10.1177/0959680113493373>
- Schnabel, C., & Wagner, J. (2007). Union density and determinants of union membership in 18 EU countries: Evidence from micro data, 2002/03 1. *Industrial Relations Journal*, 38(1), 5–32.

- <https://doi.org/10.1111/j.1468-2338.2007.00433.x>
- Schnabel, C., & Wagner, J. (2008). The aging of the unions in West Germany, 1980–2006, *Working Paper Series in Economics*, No. 93, Leuphana Universität Lüneburg, Institut für Volkswirtschaftslehre, Lüneburg.
- <https://www.econstor.eu/handle/10419/28211>
- Schnabel, C., & Wagner, J. (2012). With or without U? Testing the hypothesis of an inverted U-shaped union membership-age relationship. *Contemporary Economics*, 6(4), 28–34.
- Statistics Sweden (2015) Background facts 2015: 4, Patterns of non-response in the Swedish LFS.
- Visser, J. (2002). *Why fewer workers join unions in Europe: A social custom explanation of membership trends*. *British Journal of Industrial Relations*, 40(3), 403–430.
- <https://doi.org/10.1111/1467-8543.00241>
- Visser, J. (2019). *Trade unions in the balance*. Geneva: International Labor Organization's Bureau for Workers' Activities (ACTRAV).

arenaidé